

Бібліотека та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти та бізнесу: підсумки 12-ї міжнародної конференції «Крим-2005»

З 6 по 10 червня 2005 р. у Судаку та ряді інших міст Криму (Євпаторії, Керчі, Сімферополі, Старому Криму, Феодосії, Ялті) проходила 12-та міжнародна конференція «Бібліотеки та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти та бізнесу». Головний організатор форуму – Державна публічна науково-технічна бібліотека Росії (ДПНТБ, Москва), серед співорганізаторів Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ, Київ) і Російська державна бібліотека (РДБ, Москва). Оргкомітет традиційно очолював президент Міжнародної асоціації розробників і користувачів електронних бібліотек і нових інформаційних технологій, президент Міжнародного бібліотечного, інформаційного та аналітичного центру, перший заступник директора ДПНТБ Росії, д-р техн. наук, професор Яків Леонідович Шрайберг. Головна тема форуму 2005 р. – «Бібліотеки, інформація та інтелектуальна власність в епоху інформаційного суспільства».

У роботі конференції взяли участь 1300 фахівців із 40 країн (у тому числі 300 з України і 800 з Росії). У програму конференції було включено засідання 14 секцій і кількох десятків семінарів, круглих столів, презентацій, виїзних сесій тощо. Учасниками форуму проголошено 270 доповідей і повідомлень. Слід зупинитися на наведених статистичних показниках і провести їх аналіз. На 10-й ювілейній міжнародній конференції «Крим-2003» було зареєстровано 1700 учасників, які представили 400 доповідей. Суттєве, 25-відсоткове зменшення кількісних показників на цьогорічному форумі відображає кризові явища в бібліотечній сфері. У Росії проходять адміністративна та бюджетна реформи, які передбачають розмежування відповідальності за фінансування бібліотек між різними адміністративними структурами та перехід від прямого надання бюджетних коштів до оплати бібліотечних послуг відповідно до отриманих суспільством результатів (тобто встановлення обсягів фінансування бібліотек залежно від кількості читачів, книговидачі тощо). Однак, відсутність чіткої ідеології реформування привела до ряду негативних явищ. В особливо критичному стані опинилися централизовані бібліотечні системи, складові яких знахо-

дяться і в містах, і в сільських поселеннях. Адміністративне реформування порушило цілісність таких систем і *de facto* привело до припинення їх функціонування як цілісних організмів. За прогнозом відділу архівів Департаменту державної політики Міністерства культури і масових комунікацій Російської Федерації, на яке покладено кураторські функції щодо діяльності бібліотек, сукупний вплив реформ приведе до скорочення мережі муніципальних (насамперед, сільських) бібліотек удвічі.

Доводиться констатувати відсутність моделей виходу з започаткованих реформ без суттєвих втрат. Про це свідчить, наприклад, назва одного з семінарів, на якому розглядалася ця ситуація – «Хранителі пам'яті: чи потрібні бібліотеки Росії?». Організатори цього семінару очевидно не розуміють, що хранителями пам'яті можуть виступати кілька сотень чи тисяч бібліотек, які мають значні історико-культурні фонди. Сільські бібліотеки, фонди яких сформувалися в період розвинутого соціалізму і з того часу практично не поповнювались, не можуть претендувати на реалізацію ними меморіальної функції. Потрібна парадигма кардинальної трансформації бібліотечної сфери в умовах постіндустріального суспільства, яка враховувала б реалії сьогодення, зокрема, перехід до суспільства знань.

На конференції було висловлено критичні оцінки ролі сучасної бібліотечної науки, яка персеважно пояснює, а не визначає напрями розвитку бібліотек, які вони здійснюють на практиці «методом проб і помилок». В умовах швидкоплинних суспільних змін така позиція приводить до значних втрат у бібліотечній галузі в цілому.

Однією з центральних на конференції була щорічна доповідь голови оргкомітету Якова Шрайберга «Бібліотеки й університети в електронно-інформаційному середовищі: перші кроки на шляху від інформаційного суспільства до суспільства знань» [1]. У ній автор виклав свою точку зору на головні особливості розвитку бібліотечно-інформаційних та освітніх технологій на сучасному етапі еволюції суспільства. Цей етап, на його думку, характеризується початком переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань – кінцевої мети

трансформації суспільства в інформаційне століття. У доповіді проаналізовано основні напрями цього переходу, стан справ у галузі комп'ютерно-комунікаційних технологій, рівень правового стану суспільства, в першу чергу, в галузі авторського права та інтелектуальної власності у сфері електронної інформації, роль бібліотек та університетів у підвищенні рівня інформаційної культури та освіченості суспільства і ряд інших. Щорічна доповідь, за традицією, передувала професійній програмі конференції й орієнтувала її основні проблемні та тематичні заходи.

Позитивно оцінюючи науковий рівень щорічної доповіді, ми вважаємо дискусійними використані Яковом Шрайбергом термінологічні визначення «інформаційного суспільства» та «суспільства знань». Зазвичай суспільство знань розглядається як вища стадія інформаційного суспільства [4]. Такий аспект мали вони і в вищезгаданій щорічній доповіді. Оскільки науковці, дослідження яких привели до появи терміна «суспільство знань», вклали в нього інший зміст, доцільно навести їхню точку зору. Термін «постіндустріальне суспільство» вперше використав професор Гарвардського університету Даніел Белл у 1959 р. під час виступу на міжнародному соціологічному семінарі в Зальцбурзі (Австрія) для визначення соціуму, в якому індустріальний сектор втрачає провідну роль, а головною рушійною силою стають наука та високі технології. Це визначення і сьогодні повністю відповідає реаліям – його можна вважати класичним [2]. Префікс «пост-» допускає неоднозначність при тлумаченні основної сутності суспільства. Конкретизацію цієї сутності зробив Пітер Друкер, основоположник менеджменту, професор ряду американських університетів і консультант найбільших фірм США, який у 1966 р. увів у науковий обіг термін «суспільство знань» (knowledge society), що визначає тип економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку [3].

У вищенаведеному контексті цей термін фігурував у науковому середовищі та колі фахівців до 80-х років ХХ ст., адекватно описуючи розвиток суспільства: у 30-х роках з'явилась така наукоємна галузь виробництва, як радіотехніка, в 40-х – ядерні технології, в 50-х – комп'ютерне машинобудування, в 60-х – космічні технології. Досягнуті в 70-х роках успіхи у сфері мікроелектроніки привели до появи в 80-х роках персональних комп'ютерів, а в 90-х – інтернету. Якщо раніше наукоємні технології приводили до зародження в суспільстві «острівків знань», то зі з'явою інтернету спостерігається лавиноподібне поширення глобальних інформацій-

но-комунікаційних технологій. Успіхи в даній сфері були настільки різноманітними, що в засобах масової інформації сучасне суспільство почали називати інформаційним. Цей термін перейшов і в лексику політиків, про що свідчить, наприклад, поява такого програмного документа, як «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства», прийнята лідерами країн «великої вісімки» у 2000 р. [7].

Віддаючи належне ролі та значенню інформаційно-комунікаційних технологій, слід наголосити, що вони – не єдина наукоємна галузь. У зробленому в 2000 р. у США фундаментальному прогнозі розвитку світу до 2015 р. йдеться про пріоритетний розвиток поряд з інформаційними технологіями й біотехнологій [9]. Сьогодні в розвинених країнах значну увагу почали приділяти новітньому напрямку – нанотехнологіям. Тому цілком логічно вбачається прийнята на 32-й Генеральній конференції ЮНЕСКО (Париж, 2003 р.) рекомендація використовувати термін «суспільство знань», а не «інформаційне суспільство» [6]. Як правило, про цю рекомендацію ЮНЕСКО нагадує в своїх публічних виступах її генеральний директор Коїтиро Мацуура. Очевидно і в Україні слід повернутися до класичного визначення сучасного етапу розвитку суспільства, яке було введено в науковий обіг ще в 60-ті роки ХХ ст.

Новації для запозичення

Під час проведення конференції фірма Elsevier (Нідерланди), що поєднує функції видавника наукової літератури з функціями науково-інформаційного центру, презентувала свої мережеві інформаційні ресурси та технологію їх створення, що відповідають вимогам суспільства знань. Згадані ресурси включають кілька тисяч наукових журналів, добірку з 60 енциклопедій і 200 довідкових видань, понад 15 бібліографічних і реферативних баз даних, а також розвинений довідково-пошуковий апарат. Він заслуговує на детальніше висвітлення, оскільки його функціональні можливості та технічні параметри перевищують кращі світові аналоги. Навігаційний апарат, створений Elsevier, включає спеціалізовану систему пошуку наукової інформації в глобальних інформаційних мережах Scirus [10] і найбільшу в світі реферативну базу даних про мережеві науково-інформаційні ресурси з індексами цитування публікацій Scopus [12]. Перша з них є загальнодоступною і дає можливість отримати бібліографічну (а досить часто і реферативну) інформацію про наукові публікації, представлені на 200 млн веб-сторінок. Відображені в Scirus і закриті (платні) інформаційні ресурси та матеріали, які готуються до друку. Результат пошу-

ку, крім довідкової інформації про публікацію, включає гіперпосилання на першоджерело. Однак, у загальному випадку повнотекстову інформацію можуть отримати лише авторизовані користувачі. Комерційна реферативна база даних Scopus – результат аналітико-синтетичної обробки наукових публікацій з 14,5 тис. серіальних видань 4 тис. видавців. За обсягом бази даних (понад 25 млн записів про документи з 1966 р.), пошуковими та функціональними можливостями (наявність індексу цитування публікації, гіперпосилання на повний текст, засобів адаптації до потреб користувачів тощо) Scopus має суттєві переваги навіть перед широко відомою системою «Web of Science» Інституту наукової інформації США [5], Інтернет-версія якої розкриває зміст 8,5 тис. серіальних видань (переважно американських) і має 5,4 млн записів (майже в 5 разів менше ніж у Scopus). Слід додати, що індекси цитування публікацій у «Web of Science», які до недавнього часу вважались єдиними критеріями їх інформативності та значимості, не дають повної картини щодо оцінки цих публікацій всією світовою науковою спільнотою, оскільки визначаються, переважно, на основі американських видань. Їхнє латентне призначення – залучення дослідників з усього світу до публікацій у наукових виданнях США (хочете отримати високий індекс цитування, надсилайте інформацію про результати своїх наукових досліджень до американських журналів). Реферативна база даних Scopus на відміну від «Web of Science» формується на демократичних засадах – обробляється максимально можливий потік документів без попереднього цензурування на інформативні (американські) та неінформативні (всі інші за незначним винятком). Такий успіх – вихід на перше місце за обсягом реферативних записів за короткий проміжок часу – став можливим завдяки використанню фірмою Elsevier сучасних форм організації праці та мережевих інформаційних технологій. До підготовки реферативної інформації вона залучила фахівців із різних країн, які, працюючи безпосередньо у своїх регіонах і обробляючи регіональні документальні потоки, надсилають результати своєї роботи в центральний офіс фірми Elsevier для кумуляції інформації та її наступного багатоаспектного використання. Це – приклад успішного використання глобалізаційних процесів, які відбуваються в усіх сферах діяльності суспільства на сучасному етапі його розвитку.

Позитивної оцінки заслуговує досвід підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців, отриманий у Московському державному університеті культури і мистецтв (МДУКМ). Слід згадати, що упро-

довж останнього десятиліття в університетах культури СНД, де здійснюється підготовка кадрів для бібліотек, проводилась апробація нових форм бібліотечно-інформаційної освіти. Однак, на думку авторів, у більшості експериментів отримано не позитивні результати, а негативні наслідки. Безперечно недоцільним слід вважати лавиноподібний процес творення нових спеціальностей, прикладом яких є «документознавство» та «перукарська майстерність», що рекламуються в Україні як елітні. Кількість подібних професій, за якими здійснюється підготовка бакалаврів і магістрів у вищих навчальних закладах СНД, зросла до 500 (у колишньому СРСР їх існувало близько 100). Приєднання до Болонського процесу, де визнаються лише 100 спеціальностей, викликає сьогодні болісну реакцію професорсько-викладацького складу університетів, яким потрібно скоротити 400 надуманих спеціальностей. У цій ситуації приклад дійсно новаторського підходу продемонстровано у МДУКМ, де без дискусій прийнято формулювання «болонських» спеціальностей (фактично це повернення назв професій, які існували в колишньому СРСР). Організація ж навчального процесу здійснюється відповідно до моделі, за якою в московських інженерно-фізичному та фізико-технічному університетах готують російську наукову еліту для проведення досліджень і розробок у галузі ядерних і ракетно-космічних технологій. Сутність цієї моделі, яка пройшла понад 50-річну апробацію, полягає в гармонійному поєднанні освіти та науки. На перших курсах студенти навчаються безпосередньо в університетах, де отримують базові знання, а на старших – значну частину часу проводять у профільних наукових установах (переважно, інститутах Російської академії наук). При цьому спеціальні курси вони проходять під спільним керівництвом науковців цих установ і викладачів університетів. МДУКМ завжди мав висококваліфікований професорсько-викладацький колектив, досить назвати лише професорів Олега Коршунова та Юрія Столярова, за підручниками яких навчалися всі бібліотечні фахівці СНД. Тепер, крім циклу класичних дисциплін (бібліотечознавство, бібліографознавство), студентам МДУКМ пропонуються авторські навчальні курси «Комп'ютерні технології в бібліотеках» (д-р техн. наук Яків Шрайберг), «Лінгвістичне забезпечення електронних бібліотек» (чл.-кор. РАН Олександр Антопольський), «Інформаційні ресурси та інформаційне забезпечення АБІС» (д-р техн. наук Валентина Цветкова), «Інтернет/Інтранет-технології» (канд. техн. наук Михайло Гончаров), «Інформаційна безпека та захист інформації» (д-р техн. наук Валерій Арутюнов).

Навіть перелік цих курсів свідчить про спрямованість МДУКМ на підготовку фахівців, які будуть в змозі працювати в бібліотеках суспільства знань.

До новацій, запропонованих українськими фахівцями, можна віднести кроки в напрямі переходу системи наукових комунікацій України від «ери Гутенберга» до ери електронних публікацій, про які повідомив керівник Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ Леонід Костенко. В 2004 р. Міністерством юстиції України зареєстровано «Положення про електронні наукові фахові видання», згідно з яким останні враховуватимуться при захисті дисертаційних робіт. Слід наголосити, що Україна першою в СНД прийняла нормативно-правовий документ, який ставить знак рівності між друкованими та електронними науковими виданнями. Через десятиріччя, коли електронні публікації стануть домінуючими, навіть наявність цього документа може викликати подив, однак сьогодні такий крок спричинює певний резонанс. Згідно з затвердженим Положенням, електронні наукові фахові видання будуть представлені на сайтах НБУВ і НПБУ, що забезпечить їх загальнодоступність для всіх користувачів інтернету. Крім того, НБУВ тиражуватиме та поширюватиме упорядковані зібрання наукових електронних публікацій на компакт-дисках у вигляді галузевих серій. Сьогодні реалізовано п'ять таких серій (природничі, технічні, гуманітарні, медичні та аграрні науки), кожна з яких містить політематичну бібліографічну базу даних обсягом 150–250 тис. записів і електронну бібліотеку, яка включає 4–8 тис. повних текстів документів. У цілому ж започаткування системи наукових електронних видань створює передумови для того, щоб Україна стала одним зі світових лідерів у сфері електронних інформаційних комунікацій.

З робіт бібліотекознавчого циклу надзвичайно інформативною була доповідь професора МДУКМ Юрія Столярова «Методологія бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства: зміст поняття, співвідношення з теорією». Він обґрунтував тезу про відсутність у вищезгаданих наук власних, специфічних, притаманних тільки їм, методів дослідження і констатує використання ними при проведенні досліджень методів інших наук. Таку ситуацію доповідач не вважає приниженням статусу бібліотекознавства чи бібліографознавства, більш того він висловив для обговорення цікаву думку про існування методу дослідження певної науки лише за рамками даної науки.

Дні бібліотек України, Росії та Білорусі на Кримській конференції

У 2005 р. вперше було проведено Дні бібліотек трьох держав: України, Росії та Білорусі. Ключовими на Дні українських бібліотек були доповіді начальника Відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек та інформаційних мереж Міністерства культури і туризму України Тетяни Прокошевої «Державна політика України в галузі бібліотечної справи: нові орієнтири» та президента Української бібліотечної асоціації, директора науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» Василя Дригайла, в яких вони поінформували учасників про магістральний напрям розвитку вітчизняної бібліотечної системи – інтеграцію всіх її складових для досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства та корпоративні проекти з формування та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів. Серед останніх: створення системи електронних бібліотек, національної системи реферування української наукової літератури, національного формату представлення бібліографічних даних, Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України», ряд регіональних корпоративних проектів.

Генеральний директор Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ) Тамара Вилегжаніна та директор Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна Ірина Левченко порушили проблему розробки державних соціальних стандартів на бібліотечні послуги в Україні. Продовженням їхніх доповідей став спільний виступ директора Державної бібліотеки України для дітей Георгія Саприкіна та директора Державної історичної бібліотеки України Олени Виноградової, в якому вони розглянули підходи до визначення об'єктивних критеріїв оцінки діяльності бібліотек. Цій темі була присвячена і доповідь директора Національної бібліотеки України для дітей Анастасії Кобзаренко «Визначення вартості бібліотечних послуг». У дискусії, яка розгорнулася, найактивнішим був начальник науково-дослідного інформаційно-комп'ютерного центру Національного університету внутрішніх справ (Харків) Олександр Луганський. Він звернув увагу на ту обставину, що оцінка результатів діяльності бібліотек за кількістю читачів, відвідувань, книговидач тощо може привести до приписок, які мали місце при плановій економіці. Необхідні механізми для їх унеможливлення, котрі не були представлені доповідачами.

Заступник директора Національної бібліотеки України для дітей Ігор Торлін поділився досвідом організації такої нової бібліотечної послуги, як віртуальна довідка; президент Київської асоціації користувачів системи ІРБІС та бібліотечно-інформаційних технологій Лев Рудзський висловив стурбованість з приводу поширення в українських бібліотеках «сирих» програмних продуктів і висловив пропозиції щодо сертифікації програмних систем бібліотечною спільнотою; директор Публічної бібліотеки імені Лесі Українки (Київ) Людмила Ковальчук повідомила про роботи зі створення єдиного інформаційного простору публічних бібліотек м. Києва; завідувачка кафедри Київського національного університету культури і мистецтв Віра Загуменна та завідувачка кафедри Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ) Валентина Скнар розповіли про стан і перспективи розвитку в Україні безперервної бібліотечно-інформаційної освіти.

На Дні російських бібліотек йшлося про підходи до розробки нової концепції державної політики Російської Федерації в галузі бібліотечної справи з урахуванням нових, підвищених вимог суспільства (Євген Кузьмін, начальник Відділу архівів Департаменту державної політики Міністерства культури та масових комунікацій Російської Федерації); Національну програму збереження бібліотечних фондів (Ніна Щербачева, консультант Відділу бібліотек Управління культурної спадщини, художньої освіти та науки Федерального агентства з культури та кінематографії); зведений електронний каталог російських бібліотек і корпоративну каталогізацію (Борис Логінов, генеральний директор Національного інформаційно-бібліотечного центру ЛІБНЕТ); координацію відомчих і регіональних програм з оцифрування культурної спадщини та участь російських бібліотек у європейському проекті MINERVA PLUS, який передбачає мережеву взаємодію Міністерств культури європейських країн для координації та активізації діяльності бібліотек з оцифрування культурної і наукової спадщини (Леонід Куйбишев, директор Центру з проблем інформатизації сфери культури Міністерства культури та масових комунікацій Російської Федерації); перспективи створення Національної електронної бібліотеки (Олександр Віслий, директор з інформатизації РДБ); причини та стратегію змін у другій редакції RUSMARC (Володимир Скворцов, начальник Управління автоматизованих технологій Російської національної бібліотеки). Слід звернути увагу на назви нових посад державних службовців Росії, що займаються бібліотечною сферою. Добре відомий фахівцям Євген

Кузьмін, який понад десять років очолював відділ бібліотек Міністерства культури, сьогодні обіймає посаду начальника відділу архівів і продовжує здійснювати керівництво бібліотеками. Російські колеги висловлювали сумнів у доцільності подібних адміністративних нововведень.

На Дні бібліотек Білорусі домінувала тема інноваційного розвитку Національної бібліотеки Білорусі, нова будівля, яка є унікальним архітектурно-будівельним і програмно-технічним комплексом, спрямованим на забезпечення інформаційних і соціокультурних потреб суспільства. Директор Бібліотеки Роман Мотульський і його колеги представили цикл доповідей, у яких повідомили про традиції та новачі в формуванні фондів, технологічне обладнання для їх збереження, концептуальні підходи до обслуговування користувачів, транспортну систему доставки документів, перспективи розвитку Національної бібліотеки Білорусі як республіканського соціокультурного центру. Голова Білоруської бібліотечної асоціації, директор Фундаментальної бібліотеки Білоруського державного університету (Мінськ) Петро Лапо доповнив вищезгаданий цикл доповідей і повідомлень відомостями про інформаційні ресурси та комп'ютерні технології в бібліотечній системі Білорусі.

Комп'ютерні бібліотечні технології

Найчисельнішою на конференції була група доповідей з проблематики автоматизованих і корпоративних бібліотечних систем та технологій, електронних бібліотек і інтернет-технологій. Співробітники ДПНТБ Росії представили програмну систему ІРБІС64 як інструмент створення та підтримки повнотекстових баз даних і повідомили про нові технологічні можливості останніх версій ІРБІС32, фахівці науково-виробничого об'єднання «Інформ-система» – про перспективи розвитку програмної системи «МАРК-SQL», колеги з Новосибірська – про роботу в розподілених бібліотечних системах з використанням телекомунікаційного протоколу Z39.50. Вищезгадані сімейства програмних систем мають понад тисячу інсталяцій у країнах СНД і далекого зарубіжжя. Були представлені на конференції й системи автоматизації бібліотек «Бібліотека», «Лібер», «Нева», «Руслан», однак їх поширеність суттєво менша – не більше ста інсталяцій. Учасники конференції виявили велику зацікавленість до інформації про створення та використання в РДБ електронної бібліотеки дисертацій.

З виступів українських фахівців підвищену увагу викликали доповіді заступника генерального директора НБУВ Анатолія Чекмарьова «Маркетинг

у національній бібліотеці в умовах нарощування електронних ресурсів», завідувачки відділу Національної бібліотеки України для дітей Наталії Дзюби «Інформатизація бібліотек України для дітей: тенденції та перспективи», директора Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка Валентини Нестеренко та заступника директора науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет» Валентини Волинець «До питання створення корпоративних баз даних вишівських бібліотек».

Широко представленою на конференції була проблематика авторського права при роботі з електронною інформацією. Голова оргкомітету форуму Яків Шрайберг дотримується точки зору, що наявні міжнародні та національні нормативні акти достатні для розгортання робіт з формування в складі бібліотечних фондів повнотекстових електронних ресурсів. Немає обмежень на доступ до інформації на комп'ютерних носіях, якщо вона легітимно оформлена. Тому розмови про те, що для роботи з електронними матеріалами не вистачає потрібних законів, він розглядає, як відсутність бажання працювати з цими матеріалами. Однією з новацій у сфері авторського права в інтернеті стала поява ліцензій Creative Commons, розробка яких була розпочата 2002 року однойменною організацією під керівництвом професора права Стенфордського університету Лоренса Лессига (Lawrence Lessig) [5, 8]. Creative Commons являє собою певний конструктор ліцензій, у якому кожному автору надається можливість обрати варіант використання його публікації суспільством. Згаданий конструктор у формалізованій формі визначає автора твору, можливість комерційного (некомерційного) використання публікації, можливість створення похідних творів і необхідність поширення похідних творів під тією ж ліцензією, під якою було опубліковано первинний. Представлення ліцензій Creative Commons у вигляді структурованої схеми метаданих відносить їх до ширшого класу правових метаданих (rights metadata) та передбачає можливість автоматизованої обробки цієї інформації. Деякі способи автоматичної обробки реалізовано вже сьогодні. У тестову експлуатацію введено пошукову систему (<http://search.creativecommons.org>), яка дозволяє уточнювати пошукові запити умовами використання матеріалів. У цілому ж ліцензії Creative Commons – це інструмент, який активно розвивається та використовується. Він не є запереченням копірайту, а його трансформацією у формат, коли копірайт не перешкоджає вільному по-

ширенню інформації. Відзначаючи, що Creative Commons є суттєвим кроком у вирішенні проблеми авторського права в електронному середовищі, потрібно в той же час наголосити на необхідності подальших розробок цієї проблеми.

Підвищену зацікавленість учасників конференції викликав круглий стіл «Інноваційні проекти Російської книжкової палати для розвитку єдиного інформаційного простору бібліотек, книговидавців і книгорозповсюджувачів», у яких вони обґрунтовували доцільність каталогізації обов'язкового примірника документів на основі записів у форматі RUSMARC, які можуть з визначеною періодичністю надаватися бібліотекам та їх об'єднанням. Слід відзначити високу оперативність обробки вхідного документного потоку в Російській книжковій палаті – повний технологічний цикл опрацювання нових надходжень не перевищує одного тижня. Роботи з поширення бібліографічних записів високої якості для формування інформаційно сумісних каталогів бібліотек Російська книжкова палата проводить не один рік. Тепер така діяльність піднімається на новий організаційний і комп'ютерно-телекомунікаційний рівень.

У цілому цикл доповідей засвідчив, що роботи з розробки та впровадження комп'ютерних технологій у практику бібліотечної справи здійснюються широким фронтом як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. У той же час доводиться констатувати, що принципово нових, проривних результатів комп'ютерно-технологічного плану на конференції 2005 року представлено не було. З переходом до інтелектуальних технологій обробки документальних потоків і екстракції знань, які стануть основою діяльності бібліотек у суспільстві знань, вони затримуються.

Спеціальні заходи конференції

Традиційні постійно діючі виставки, на яких були представлені інформаційна та видавнича продукція бібліотек і системи їх автоматизації, в цьому році проходили в новому приміщенні, де передбачена зручна інфраструктура, починаючи від камер відеонагляду та охорони і закінчуючи обладнаною конференц-залом для проведення презентацій, телекомунікаційним вузлом зв'язку та кафе. Загальна кількість стендів досягла 70. Їх збільшення відбулося в основному за рахунок видавництва, підписних агентств і книгорозповсюджувачів, які демонстрували бібліотекам різноманітні сервіси. Приємно констатувати суттєвий прогрес російських колег у підготовці та виданні наукової й інструктивно-методичної літератури з усіх питань розвитку бібліотечної справи на сучасному етапі:

вони щорічно випускають кілька десятків видань, у яких розглядаються актуальні питання бібліотекознавства, бібліографознавства та науково-інформаційної діяльності.

Під час проведення форуму відбулися щорічні конференції користувачів і партнерів Міжнародного бібліотечного, інформаційного й аналітичного центру та Міжнародної асоціації користувачів і розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій. Були заслухані звіти про діяльність асоціацій, вручені посвідчення новим членам, уточнена стратегія та тактика розвитку на перспективу. Були проведені 5-те Ювілейне засідання Секції міжбібліотечного абонементу державних учасників СНД і нарада офіційних дистрибуторів та представників з розповсюдження системи автоматизації бібліотек ІРБІС. Серед значної кількості спеціальних заходів слід відзначити дні видавництва Elsevier (Нідерланди) і ГРАНД-ФАИР (Росія), компанії ProQuest Information and Learning (Великобританія) і День Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх».

Висновки

1. В умовах переходу від індустріального суспільства до суспільства знань, розвиток якого базується на наукоємних технологіях, бібліотеки мають поряд з формуванням, зберіганням і використанням інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв інформації приділяти все більшу увагу інтелектуальним комп'ютерним технологіям обробки електронних ресурсів. У суспільстві знань бібліотечна функція інтелектуальної підготовки інформації для безпосереднього практичного використання домінуватиме над меморіальною та інформаційною функціями. Необхідно наголосити, що ігнорування функції екстракції нових знань неминуче приведе до трансформації бібліотек у музеї книг, які в існуючій кількості не будуть потрібні суспільству. В такому випадку їхню «нішу» займуть інші, мобільніші інституції.

2. Бібліотечна наука в країнах СНД продовжує займатись, переважно, поясненням подій, які відбувались у бібліотечній сфері кілька десятиліть і століть тому, а не встановленням і обґрунтуванням оптимальних шляхів входження бібліотек у суспільство знань. Така позиція вже привела до втрат у бібліотечній сфері в цілому, зокрема, до скорочення кількості бібліотек низової ланки, найбільш наближених до користувачів. Безперечно нагальним є надання пріоритетів при проведенні бібліотекознавчих досліджень обґрунтуванню шляхів трансформації бібліотек у науково-інформаційні центри глобального електронного середо-

вища, які стануть інформаційними серцевинами виробничих, наукових, освітянських і культурологічних структур.

3. Інформаційним внеском бібліотек та інформаційних центрів України у процесі євроінтеграції могла б стати підготовка реферативної інформації для бази даних Scopus, яка відображає світовий потік наукових публікацій. Вбачається доцільним реалізація такої новації на основі загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», яка формується з 1998 року, шляхом приведення її складових до технологічних стандартів Scopus і посиленої уваги до англійських версій реферативів. У зв'язку з актуальністю цього проєкту, його статусом і обсягами робіт на проведення, він потребує державної підтримки.

4. Слід надавати підвищеної уваги питанням інформаційного забезпечення розвитку бібліотек і науково-інформаційних центрів у глобальному електронному середовищі на основі цілеспрямованого комплектування профільною літературою на всіх видах носіїв інформації.

Література

1. Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: Материалы 12-й междунар. конф. «Крым-2005». – М.: ГПНТБ России, 2005. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
2. Белл Даниел. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / В. Л. Иноземцев (пер. с англ.). – М.: Academia, 1999. – 787 с. – ISBN 5-87444-070-4.
3. Друкер Питер Ф. Энциклопедия менеджмента: Весь Питер Друкер в одной книге: лучшие работы по менеджменту, написанные за 60 лет / О. Л. Пелявский (пер. с англ.). – М.; СПб.; К.: Издательский дом «Вильямс», 2004. – 421 с. – ISBN 5-8459-0588-5 (рус.). – ISBN 0-0662-1087-9 (англ.).
4. Згуровский М. З. Общество знаний и информации – тенденции, вызовы, перспективы // Зеркало недели. – 2003. – № 19 (444). – Суббота, 24–30 мая.
5. Негуляев Е. А. Лицензии Creative Commons и правовые проблемы использования электронных ресурсов [Электронный ресурс] / Восьмая международная конференция и выставка «LIBCOM-2004» «Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек» (15–19 ноября 2004 г.). – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/libcom4/index3.cfm?n=tez/doc4/doc1>. – Загл. с экрана.
6. Об итогах 32-й Генеральной конференции ЮНЕСКО: справка / Российский комитет Программы ЮНЕСКО «Информация для всех». – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/pr/2003/011020b.doc>. – Загл. с экрана.
7. Окинавская хартия глобального информационного общества [Электронный ресурс] / Kyushu-Okinawa

Summit 2000. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/law/00_gio.html. – Загл. с екрана.

8. Creative Commons [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://creativecommons.org/>. – Title from the screen.

9. Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts [Electronic resource] / The Central Intelligence Agency. – Way of access: <http://www.odci.gov/cia/reports/globaltrends2015/> – Title from the screen.

10. Scirus for scientific information [Electronic resource] / Elsevier. – Way of access: <http://www.scirus.com/srsapp>. – Title from the screen.

11. Scopus [Electronic resource] / Elsevier. – Way of access: <http://www.scopus.com/>. – Title from the screen.

12. Web of Science [Electronic resource] / ISI. – Way of access: <http://www.isinet.com/products/citation/wos/>. – Title from the screen.

Леонід КОСТЕНКО,
зав. відділу НБУВ, с. н. с., канд. техн. наук,
Анатолій ЧЕКМАРЬОВ,
заст. генерального директора НБУВ,
с. н. с., канд. екон. наук

Безперервна бібліотечна освіта:

НБУВ – бібліотекам науково-дослідних установ НАН України

Щороку НБУВ здійснює низку заходів, основна мета яких – сприяння розвитку загальної і професійної культури працівників бібліотек, адаптування бібліотечної праці до вимог нових комп'ютерних технологій, а також підвищення професійного статусу бібліотекаря як науково-інформаційного працівника. Зупинимось на ряді заходів 2005 року, до яких залучалися працівники бібліотечно-інформаційних підрозділів наукових установ НАН України. Так, 25 квітня цього року для керівників бібліотек було проведено традиційний щорічний семінар «Бібліотека науково-дослідної установи як інформаційний центр. Стан та перспективи діяльності». Організатори семінару – Інформаційно-бібліотечна рада НАН України та відділ бібліотекознавства НБУВ.

Розгорнутий аналіз зробленого бібліотеками, основні завдання на перспективу було визначено у доповіді ученого секретаря ІБР НАН України, наук. співробітника НБУВ Т. Л. Кулаковської. До участі у заході було залучено керівників і фахівців виробничих відділів Бібліотеки. Завідувачка відділу комплектування вітчизняною літературою НБУВ Л. П. Карпова та зав. сектору відділу комплектування іноземною літературою О. В. Полякова поінформували присутніх про можливості книгообміну, запропонували бібліотекам добірки літератури, охарактеризували ситуацію з передплатою іноземної періодики. Про перспективи бібліотечного обслуговування за МБА, можливості застосування нових технологій доставки документів, зокрема електронною поштою, розповіла завідувачка абонементів НБУВ В. М. Чуприна.

Присутні ознайомилися з досвідом використання програми «ІРБІС» у бібліотеці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена (повідомлення зав. бібліотеки Л. М. Ластікової), а також з досвідом використання нових інформаційних технологій в умовах роботи новоствореного на базі бібліотеки Інституту історії України

НАН України науково-інформаційного відділу (повідомлення керівника відділу Л. Я. Мухи).

У роботі семінару взяв участь заступник голови ЦК профспілки НАН України Є. І. Меркулов. Він відповів на численні запитання керівників бібліотек, які стосувалися оплати праці, системи матеріального заохочення, зупинився на правових аспектах виробничих стосунків у бібліотечних колективах.

Інтеграційні процеси, які відбуваються в усіх сферах життя суспільства, зумовлюють необхідність забезпечення доступності різноманіття інформаційних ресурсів, усієї інформаційної сфери. Тому надзвичайно актуальним для працівників бібліотечних і інформаційних підрозділів наукових установ став Третій міжнародний науково-практичний семінар «Інформаційні технології в бібліотеках і бібліотечній освіті» (відбувся 15 квітня 2005 р.). Організатори семінару – ДПНТБ Росії та НБУВ вміло поєднали теоретичні і практичні аспекти у розкритті теми семінару. З основною доповіддю «Сучасні тенденції застосування інформаційних технологій у бібліотеках» виступив президент Міжнародної Асоціації ЕБНІТ, президент Міжнародного бібліотечного, інформаційного та аналітичного центру, перший заступник директора ДПНТБ Росії, д-р техн. наук Я. Л. Шрайберг. Про сучасні тенденції розробки і застосування інтернет-інтранет-технологій у бібліотеках ішлося у виступі зав. відділу ДПНТБ, керівника робіт з Інтернет-інтранет-технологій і веб-ІРБІС Міжнародної Асоціації ЕБНІТ М. В. Гончарова.

Керівники і фахівці бібліотек та інформаційних підрозділів установ різного відомчого підпорядкування отримали інформацію про стан і напрями розвитку комп'ютерних технологій у НБУВ (доповідь заступника генерального директора, канд. екон. наук А. О. Чекмарьова), про електронні наукові видання в системі докумен-